

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ЧИТАННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ІЗ СИСТЕМНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

Стаття присвячена проблемі формуванню навички читання у молодших школярів з системним недорозвиненням мовлення. Визначено основи для формування навичок читання, розглянуто основні труднощі при навчанні читання, а також представлений комплекс методичних прийомів, що дозволяє досягти свідомого, виразного та правильного читання.

The article is devoted to the problem of the formation of reading skills in younger schoolchildren with systemic underdevelopment of speech. The foundations for the formation of reading skills are defined, the main difficulties in learning to read are considered, and a set of methodological techniques is presented, which allows you to achieve conscious, expressive and correct reading.

Ключові слова: системне недорозвинене мовлення (СНМ), загальний недорозвиток мовлення (ЗНМ), діти з особливими освітніми потребами (ООП), корекційна логопедична робота, навички читання.

Key words: systemic underdeveloped speech (SSM), general speech underdevelopment (SSM), children with special educational needs (SPE), corrective speech therapy work, reading skills.

Актуальність На сучасному етапі розвитку системи початкової освіти інклюзія закріплює свої позиції та отримує широку розповсюдженість. У зв'язку з цим зростає потреба у логопедичній допомозі дітям з особливими освітніми потребами (ООП). Однією з найбільш частих проблем, що виникають у процесі навчання молодших школярів є порушення читання, або взагалі несформованість навички читання у дітей з ООП. Опанування читання на початковому етапі шкільного навчання має величезне значення для подальшого розвитку мовленнєвої культури учнів, реалізації їх інтелектуальних і творчих можливостей.

Діти з системним недорозвитком мовлення знаходяться в потенційній групі ризику по відношенню до повноцінного оволодіння навичкою читання [5, с.34].

Мета статті: Охарактеризувати особливості формування навичок читання у молодших школярів з СНМ легкого ступеня.

На проблему порушення читання звернули увагу ще наприкінці XIX – початку XX століть такі вчені, як О. Беркан, Ф. Варбург, Д. Гиншельвуд А. Куссмауль, В. Морган, П. Раншбург та інші. Проблемами вивчення порушень читання у дітей займалися також Р. Лалаєва, Р. Левіна, С. Мнухін, Р. Ткачов, М. Хватцев [8, с. 32-33]. Л. Вигодський, О. Лурія, О.Леонтьєв, О. Корнев проводили свої дослідження писемного мовлення як складної форми мовленнєвої діяльності та її компонента – читання.

Виклад основного матеріалу статті. Ставлячи перед собою завдання вивчення особливостей формування читання у дітей з СНМ, ми маємо чітко відділяти та диференціювати поняття СНМ та ЗНМ. Сутність проблеми полягає в тому що, ці поняття часто змішуються в логопедичних діагнозах. Некоректність діагнозу в подальшому може привести до гальмування роботи корекційного педагога з учнем, підібрані методики та робота в цілому не даватимуть тих позитивних результатів на які очікується.

Ще в другій половині XX ст. вчені прийшли до висновку про необхідність постановки правильності логопедичних заключень з первинними мовленнєвими порушеннями мовлення. А в останній четверті XX ст. було досліджено особливості

вторинних системних порушень мовлення при затримці психічного розвитку, порушені слуху та інтелекту.

Сучасним є дослідження О.В. Боряк, в якому вона узагальнила матеріал про визначення питання «системного недорозвинення мовлення». Довела, що СНМ є окремою групою мовленнєвих порушень в психолого-педагогічній класифікації. Боряк зазначає, що при СНМ інтелектуальний розвиток дитини має або набуває сталих ознак порушення. Цей показник ускладнює, а інколи і унеможлиблює нормальний мовленнєвий розвиток. І як наслідок процес опанування читання дітей з СНМ ускладнюється [3,с.21-22]. Отже, при ЗНМ недорозвинення мовлення є первинним порушенням, а при СНМ недорозвинення мовлення вторинне, а первинним виступає порушення інтелекту.

Г. Блеч зазначає, що порушення інтелекту перешкоджає повноцінному розвитку мовлення у дітей. А саме відстає лексична, граматична та фонематична сторони мовлення. Як результат страждають всі ланки мовленнєвої діяльності. Задача спеціаліста полягає в підборі методичних прийомів, що враховуватимуть специфіку сприймання інформації, увагу, пам'ять, мислення дітей з порушенням інтелекту. Не менш важливою умовою навчання грамоти цієї категорії дітей є індивідуальний підхід до кожного учня. На жаль на сьогоднішній день не має однієї універсальної методики навчання яка б враховувала всі особливості розвитку цієї категорії дітей[1,с.18].

В основу формування навичок читання входять такі процеси:

- розрізнення та ідентифікація букв та співвідношення їх з відповідними їм звукам. Буква успішно засвоюється за умов правильної вимови та диференціації звуків, при сформованості уявлень про фонему як загальний образ звука;
- поєднання звуків у склади та слова. У засвоєні цієї операції беруть участь ті ж психічні функції що й при засвоєні звукового аналізу;
- розуміння прочитаного учнем. На цьому етапі учень співвідносить звуковий образ слова з лексичним значенням. Для кращого усвідомлення прочитаного потрібно мати достатній словниковий запас та сформовану граматичну складову мовлення.

Отже до основних умов успішного оволодіння навичками читання відносять: сформованість усної мови, фонетико-фонематичну та лексико-граматичну сторону мовлення, розвиток просторових уявлень, зоровий аналіз та синтез, зорова пам'ять

Труднощі з якими може зіткнутися вчитель-логопед під час корекційних занять:

- заміна та змішування звуків які є близькими за акустико-артикуляційними ознаками;
- різного роду спотворення звуко-складової структури слова, а саме пропуски, перестановка та додавання звуків;
- порушення розуміння прочитаного учнем;
- повільний темп прийому та переробки зорової інформації;
- низький темп процесів мислення, які відповідають за розуміння прочитаного;
- оптико-просторові уявлення несформовані.

В основу розробленої та запропонованої в статті системи з формування навичок читання в учнів молодшого шкільного віку при СНМ, покладені авторські методики В. Бондар, А. Колупаєвої, С. Миронової, та ін. [2,4,5]. З урахуванням авторських методичних рекомендацій складена система логопедичного впливу на формування навички читання в умовах інклюзивного навчання молодших школярів.

На першій стадії – підготовчій, пропонуються наступні напрямки роботи:

- Розвиток звукового аналізу і синтезу;
- Розвиток фонематичного сприйняття;
- Розвиток мовного аналізу і синтезу.

На другій стадії – формування навичок читання і письма:

- Робота над технікою читання;
- Робота над словом;

- Удосконалення навички розуміння прочитаного.
- На третій стадії– автоматизація навички читання і розвитку мовної здатності:
- Автоматизація навички читання;
 - Розвиток виразності читання;
 - Розвиток мовної здатності (Таблиця).

Таблиця

Поетапна система формування навичок читання в учнів із системним порушенням мовлення в умовах інклюзивного навчання

1 етап Підготовчий	2 етап Формування навички читання	3 етап Автоматизація навички читання і розвиток мовної здатності
<p>А. Розвиток звукового аналізу і синтезу:</p> <ul style="list-style-type: none"> - виділення (впізнавання) звуку на фоні слова; - виокремлення першого і останнього звуків зі слова; - розвиток складних форм фонематичного аналізу (визначення послідовності, кількості і місця звуків в слові). 	<p>А. Робота над технікою читання:</p> <ul style="list-style-type: none"> - читання односкладових, двоскладових, трискладових, чотирискладових слів без збігу приголосних і зі збігом приголосних. 	<p>А. Автоматизація навички читання:</p> <ul style="list-style-type: none"> - робота з деформованим текстом; - драматизація та інсценування текстів; - складання розповіді-опис з опорними словами.
<p>Б. Розвиток фонематичного сприйняття:</p> <ul style="list-style-type: none"> - диференціація твердих і м'яких приголосних; - формування навички читання прямого відкритого слова з орієнтуванням на наступну букву. 	<p>Б. Робота над словом:</p> <ul style="list-style-type: none"> - розбір значень синонімів; - робота з антонімами; - робота зі змішаними рядами синонімів і антонімів; - робота з фразеологізмами. 	<p>Б. Розвиток виразності читання:</p> <ul style="list-style-type: none"> - формування вміння правильно визначати паузи, читати, дотримуючись інтонації.
<p>В. Розвиток мовного аналізу, і синтезу:</p> <ul style="list-style-type: none"> - розвиток аналізу структури речення; - розвиток складового аналізу і синтезу. 	<p>В. Удосконалення навички розуміння прочитаного:</p> <ul style="list-style-type: none"> - вміння самостійно поставити питання до прочитаного, вміння вибрати питальне слово; - прогнозування змісту тексту і розвиток смислової здогадки; - прогнозування в процесі читання; - складання розповіді по серії послідовних сюжетних картин. 	<p>В. Розвиток мовної здатності:</p> <ul style="list-style-type: none"> - розвиток смислової здогадки на матеріалі фразеологізмів; - визначення смислової структури, зв'язку смислових частин.

Складено на основі: [9, с. 35-42], [7, с.140-148].

Висновки: Таким чином формування навички читання у дітей з СНМ має свої особливості та залежить від сформованості мовлення дитини, а саме лексико-граматичної, синтаксичної та фонетико-фонематичної сторін. Також у учня мають бути сформовані зоровий та слуховий контроль, немовленнєві психічні функції, а саме зорово-просторові уявлення та зорова пам'ять. В результаті проведення поетапної корекційної логопедичної роботи по формуванню навичок читання в учнів із системним порушенням мовлення в умовах інклюзивного навчання – якісно зміняться показники читання, покращаться навички звукового аналізу і синтезу, стан складової структури, стан фонематичного слуху.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Блеч Г.О. Сучасні технології навчання дітей з інтелектуальними порушеннями. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/728673/1/%D0%A2%D0%95%D0%97%D0%98%20%D0%9A%D0%9E%D0%9D%D0%93%D0%A0%D0%95%D0%A1%202021%20%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%B2%D0%B0%D1%80%D1%96%D0%B0%D0%BD%D1%82-17-21.pdf>
2. Бондар В. І. Проблеми корекційного навчання у спеціальній педагогіці: навч. пос. К.: Наш час, 2005. 176 с.
3. Боряк О.В. До проблеми системного недорозвинення мовлення. Науковий часопис НПУ імені Н.П. Драгоманова. Серія 19 Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. К.: Вид-во НПУ імен. Драгоманова, 2015. №29. С.21-27
4. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: монографія. К.: «Самміт-Книга», 2009. 249 с.
5. Миронова С. П. Індивідуальний підхід до дітей з вадами розвитку в процесі навчання. Джерела: науково-методичний вісник. 2000. № 3–4. С. 17–21.
6. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі: навчально-методичний посібник / А. А. Колупаєва, О.М. Таранченко. - Харків: Вид-во «Ранок», 2019. 304 с.
7. Пінчук Ю.В. Основи методики виховання правильної вимови звука / Хрестоматія з логопедії: навч. посіб. / Шеремет М.К., Мартиненко І.В. К.: КНТ, 2006. С. 140-148.
8. Поради вчителям щодо навчання дітей з особливими освітніми потребами у класі з інклюзивним навчанням: Методичні рекомендації / уклад. О. В. Гаяш. Ужгород: Інформаційно видавничий центр ЗППО, 2014. 108 с.
9. Шеремет М.К. Логопедична робота: Матеріали до вивчення курсу «Логопедія». - К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, - 2004. - 47 с.

Рекомендує до друку науковий керівник доцентка Кабельнікова Н.В.